

8

Obr. 8. Současné umístění mozaiky na severní fasádě západního přístavku činžovního domu na ulici Lidická v Litomyšli. Foto: David Svoboda, 2016.

Obr. 9. Detail střední části mozaiky, pravé křídlo ptáka přilétajícího shora; snímek dokumentující použité materiály (šedočernou granitoidní horninu a opuku) a poškození opukových kamenů kladených do osazovací malty na plochu ve formě rozvrstvení, odlupování až úplné ztráty mozaikových kostek. Foto: David Svoboda, 2016.

Obr. 10. Detail spodní části mozaiky; snímek dokumentující část hnízda vytvořeného z kusů cihel a úlomků omítky se světlým a tmavým červenorůžovým nátěrem, vejce ze světlého mramoru a okolí hnízda vyskládané z černé metamorfované horniny. Foto: David Svoboda, 2016.

dovaných mozaikových kostek.

Při úvahách nad restaurováním díla bylo zvažováno několik variant zásahu. Nejméně intervenční je provedení minimálního zásahu v podobě konzervace a zajištění díla, při kterém nedojde k doplnění ani výměně žádných mozaikových kostek. Zůstala by tak zachována autentická podoba díla přiznávající přirozený degradační proces použitého opukového materiálu. Další varianty obnášejí doplnění, případně nahrazení degradovaných opuk vizuálně podobným, ale stabilnějším kamenem. Jako nejvhodnější se pro tento účel jeví kvalitní opuka bělohorského souvrství těžená v lomu Přibylův u Skutče. Tento materiál je dostatečně pevný a odolný a lze jej snadno sekát. Doplnění díla je možné provést dvěma způsoby. Buď budou doplněny pouze zcela chybějící opukové kameny, nebo bude provedeno i lokální výměna nejvíce degradovaných kamenů

9

10

dena i lokální výměna nejvíce degradovaných kamenů uložených v osazovací omítce tím způsobem, že jejich sedimentární vrstvy jsou rovnoběžné s maltovým ložem. Výměna neproběhne u kamenů posazených do maltového lože na kolmo. Důvodem pro jejich zachování je podstatně lepší stav a fakt, že jejich skladba dokumentuje autorčin rukopis, který by bylo při přeskládání velmi obtížné napodobit.

V rámci zásad preventivní konzervace by zároveň bylo vhodné eliminovat negativní působení klimatických vlivů na citlivý mozaikový materiál, především na opuku. Je proto třeba upravit spád spodního plechového parapetu, aby se dešťová voda a sníh nezadržovaly na místě. Vhodné by bylo také vytvoření ochranné stříšky, která by zabránila stékání vody do reliéfu mozaiky.

Další postup obnovy díla bude zvolen na základě konsensu restaurátora a majitele artefaktu. Je však nutné klást důraz na rychlé započetí prací, protože kompozice *Ptačí rodina* ve velkých plochách opukových kamenů silně degraduje a struktura mozaikového reliéfu se výrazně odklání od původního záměru autorky a autentické podoby jejího díla.

Článek je výstupem projektu NAKI Restaurování mozaik tzv. české mozaikářské školy ze skla a kamene.

Barbora VAŘEJKOVÁ; Jan VOJTĚCHOVSKÝ; David SVOBODA; Adéla ŠKRABALOVÁ; Vladislava ŘÍHOVÁ

„Ústí – město mozaik“ aneb Ztráta respektu k exkluzivním mozaikovým dílům

Užití přívlastku „město mozaik“ pro Ústí nad Labem nevychází z žádné poměrové studie dokládající zjištění, že by se v severočeské metropoli nacházela větší koncentrace mozaikových realizací ve veřejném prostoru, než je tomu jinde. Odráží ovšem fakt, že se tu skutečně nachází velké množství mozaik v architektuře včetně té největší v ČR a jedné z největších v Evropě v podobě díla Miroslava Houry z roku 1985 *Historie Severočeského kraje* se 450 metry čtverečními pokryté plochy.¹ Žel namísto toho, aby tato skutečnost vedla k úctě vůči této výtvarné mimořádnosti města, spíše přispívá ke snižování respektu k jinde značně ceněným uměleckým dílům. Vliv má také obecné a často nelogické odsuzování mozaik jako uměleckého projevu éry socialismu, ve které naprostá většina těchto realizací vznikla.² Většinou naštěstí zatím stačí v pravý čas odborný apel směrem k investorovi a negativní přístup se daří zvrátit. Za posledních deset let se takto podařilo zachránit několik velkoplošných mozaik a díky medializaci problému postupně znovu budovat respekt k mužívnímu umění.

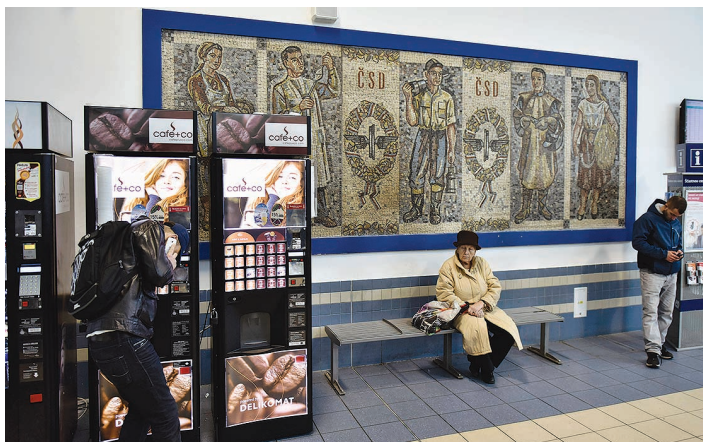
Například rekonstrukce hlavního nádraží v Ústí nad Labem v letech 2011 a 2012 zásadně modernizovala odbavovací halu, postavenou v roce 1950 s využitím trosk rozbombardované historické nádražní budovy.³ Autor článku dostal jako historik Muzea města Ústí nad Labem zaměřující se na ochranu architektonického dědictví upozornění, že projekt nepočítá se zachováním velkoplošné mozaiky s motivy typických profesí severočeského kraje a stylizovanými znaky Českoslo-

■ Poznámky

1 Martin Krsek, *60 ústeckých NEJ...*, Ústí nad Labem 2007, s. 69.

2 Díla z období po 2. světové válce včetně mozaik dokumentuje Veronika Synková, *Užití umění v architektuře města Ústí nad Labem v letech 1945–1989* (diplomní práce), FF UJEP, Ústí nad Labem 2006. Z období před rokem 1945 se na Ústecku dochovaly mozaiky jen vzácně a často v torzálním stavu. V architektuře jde například o interiérovou mozaiku s květinovými motivy ze správné budovy Schichtových závodů z roku 1911, dále mozaiku ze Schichtovy hrobky na střežkovském hřbitově z roku 1912 (dochované části naznačují jednobarevnou zlatou plochu) či mozaiku s motivem rakouského orla z jubilejního pomníku bitvy u Chlumce v Chlumci z roku 1913 od architekta Julia Schmiedla.

3 Janny Vorlíček, Poslední část rekonstrukce hlavního nádraží začíná, *Ústecký deník* 17. 12. 2011 [online], http://ustecky.denik.cz/zpravy_region/20111216-wv-rekonstrukce-nadrazi-vizualizace.html, vyhledáno 5. 3. 2017.

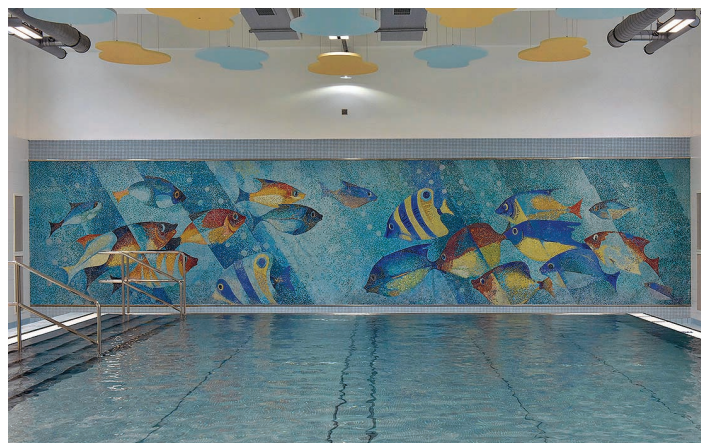
1

2

3

4

Obr. 1. Mozaika s motivy typických profesí severočeského kraje a stylizovanými znaky Československých státních drah od Josefa Menše, nádražní budova v Ústí nad Labem, 1956. Foto: Jiří Preclík, Muzeum města Ústí nad Labem, 2017.

Obr. 2. Chátrající mozaika Petra Menše Severočeský kraj na stěně někdejšího Centra služeb a obchodu. Foto: Jiří Preclík, Muzeum města Ústí nad Labem, 2017.

Obr. 3. Ladislav Lapáček, mozaika s motivem korálových ryb v plavecké hale v ústecké čtvrti Klíše, stav před restaurováním. Foto: Martin Krsek, 2014.

Obr. 4. Zrestaurovaná mozaika s motivem korálových ryb v plavecké hale v ústecké čtvrti Klíše. Foto: Jiří Preclík, Muzeum města Ústí nad Labem, 2017.

venských státních drah (obr. 1). Toto rané dílo výtvarníka Josefa Menše vzniklo v roce 1956⁴ a zajímavě kombinuje keramické části a tessery z přírodního kamene. Následným apelem na odpovědné zástupce Českých drah, pro něj znamenalo dílo „komunistickou agitku“, se podařilo likvidaci mozaiky odvrátit mimo jiné s argumentem, že motiv neobsahuje žádný politický symbol komunistické strany. Mozaika je dnes výtvar-

nou dominantou nové haly, žel nadále bez náležitého docenění. Dodnes, pět let po dokončení rekonstrukce, nedošlo k odbornému ošetření značně znečištěného díla, přičemž velkou část výjevu navíc překrývají automaty na kávu.

Stejně přízemní přístup pod taktovkou jiného investora představovala rekonstrukce plavecké haly v Ústí nad Labem v letech 2014–2016. Objektem dosti necitlivé přestavby byla architektonicky významná stavba Josefa Slívy dokončená v roce 1984⁵ a následně vybavená dvěma velkoplošnými mozaikami – keramikou od významné moravské sochařky a keramičky Marty Taberyové s motivem pláže o rozměrech 2 × 3,5 m a skleněnou od ústeckého akademického malíře Ladislava Lapáčka s motivem korálových ryb na ploše 12 × 3,5 m (obr. 3 a 4). Projektová dokumentace na rekonstrukci zadaná majitelem objektu městem Ústí nad Labem vůbec existenci těchto děl nezaregistrovala. Muzeum města Ústí nad Labem pak dostalo od investičního odboru magistrátu požadavek na odborné zhodnocení obou děl těsně před zahájením rekonstrukce, a to s komentářem, že jde stejně o bezcenné artefakty. Zpracovaný posudek ovšem konstatoval, že by měly být obě mozaiky zachovány jako

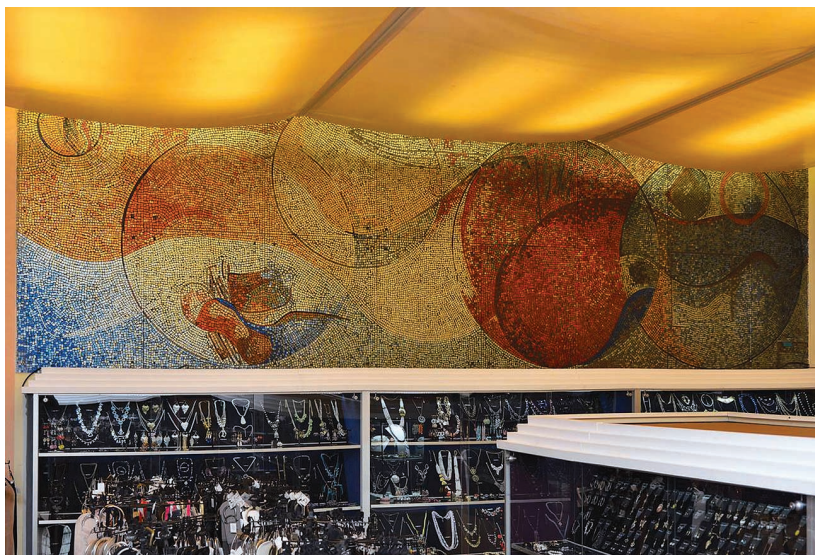
původní součást interiéru, a tento závěr podložila odborná konzultace specialistky na mozaikovou tvorbu Magdaleny Kracík Štokánové. Přesto nadále převažoval zájem původní výzdobu odstranit. Keramické dílo se nakonec podařilo zachránit jen narychlo a vlastními silami muzejních pracovníků zorganizovaným transferem, k jeho navrácení už nedošlo a momentálně leží rozebrané v prostorách muzea.⁶

■ Poznámky

4 Martin Harák, Nádražní haly ukrývají umělecké skvosty i povrchní kýče, *Železničář* 22. 2. 2016 [online], <https://zeleznicar.cd.cz/zeleznicar/tema/nadrazni-haly-ukryvaji-umelecke-skvosty-i-povrchni-kyce/-10573/>, vyhledáno 5. 3. 2017.

5 Martin Krsek – Matěj Páral – Jan Vaca, *Ústí-Aussig – Architektura severu Čech* (webová databáze), <http://www.usti-aussig.net/stavby/karta/nazev/195-plavecka-hala>, vyhledáno 5. 3. 2017.

6 Jiří Belis, Záchra keramické reliéfní nástěnné mozaiky z roku 1985 významné sochařky a keramičky Marty Taberyové [online], <http://www.muzeumusti.cz/c1482/Zachra-na-keramicke-reлиеfni-nastenne-mozaiky-z-roku-1985>

5

Obr. 5. Mozaika Elišky Rožátové v přízemí domu v Revoluční ulici, Ústí nad Labem, 1985. Foto: Jiří Preclík, 2016.

U velkoplošné skleněné mozaiky byl podobný postup technicky nemyslitelný, nebylo ji možné „svěpomocně“ snést. Pověření úředníci označovali dílo nezakryté za „socialistický hnus“ a upřednostňovali na jeho místě probourání okna. I díky změně politického vedení města nastalé v průběhu rekonstrukce se podařilo nakonec prosadit zrestaurování mozaiky, za něž zaplatilo město 220 tisíc korun.⁷ Původně nechtěná mozaika se nakonec objevila jako hlavní motiv plakátu s pozvánkou ke slavnostnímu znovuotevření zrekonstruované haly.

Tento mediálně sledovaný případ následně vedl k větší obezřetnosti městského úřadu při dalších plánovaných rekonstrukcích, například zateplení fasády školní budovy gymnázia na Severní Terasě, která nese mozaikovou výzdobu Miroslava Houry. Přesto zřejmě i tady dojde ke snesení hlavní části díla a ke zničení skleněného podkladu bez následného navrácení do původní architektury.

Naopak spontánní příklad záchrany mozaiky skýtá rekonstrukce kina Hraničář, kde v roce 2014–2015 vznikalo aktivistické kulturní centrum a provizorní sídlo tehdy ze své původní scény vypovězeného souboru Činoherní studio. V rámci svěpomocné opravy zanedbaného interiéru prováděné dobrovolníky se podařilo odkrýt a revitalizovat pseudomozaiku od Ladislava Lapáčka s motivy světa filmů vytvářenou proškrabáváním omítky v mozaikové struktuře.⁸

Většina dalších mozaikových realizací ovšem zatím spíše přežívá mimo zájem majitelů i veřejnosti. V pří-

padě exteriérových děl je jen otázkou času, kdy jejich degradace přesáhne únosnou mez a zda se pak vůle k nákladné opravě najde. Smutnou ukázkou v tomto ohledu skýtá velkoplošná mozaika *Severočeský kraj* dědičského výtvarníka Petra Menše (syna výše uvedeného Josefa)⁹ na Masarykově třídě na objektu někdejšího Centra služeb a obchodu z roku 1986 (obr. 2). Skleněná mozaika o rozměrech 2,5 × 10 m silně degraduje vlivem zatékání a podmrzáání a její majitelé Jaroslav a Marie Petrášovi nereagují na žádný podnět k záchraně.¹⁰

■ Poznámky

vyznamne-socharky-a-keramicky-Marty-Taberyove/, vyhledáno 5. 3. 2017.

⁷ Vladimír Mayer, Mozaika z ústeckého bazénu měla skončit na skládce, nakonec ji zachránili, *Zpravodajský server idnes.cz* 11. 5. 2015 [online], http://usti.idnes.cz/mozaika-ryb-v-plavecke-hale-na-klisi-v-usti-nad-labem-fh2-/usti-zpravy.aspx?c=A150511_2161532_usti-zpravy_alh, vyhledáno 5. 3. 2017.

⁸ Topografický výzkum exteriérových skleněných mozaik v ČR – odborná mapa se zaměřením na jejich výskyt a poškození [online], VŠCHT Praha, http://mozaika.vscht.cz/data/autor_lapacek_ladislav.html, vyhledáno 5. 3. 2017.

⁹ Jaroslav Brožek, *Výtvarné Ústí – kronika výtvarného života v Ústí nad Labem ve 20. století 1918–1998*, Ústí nad Labem 1999, s. 134.

¹⁰ Janny Vorlíček, Vzácnou mozaiku nechal její majitel zchátrat, *Ústecký deník* 9. 11. 2013 [online], http://usteky.denik.cz/zpravy_region/vzacnou-mozaiku-nechal-jeji-majitel-zchatrat-20131108.html, vyhledáno 5. 3. 2017.

Abychom nekončili tak pesimisticky, nabízí čerstvá zkušenost z oblasti mozaikové tvorby z Ústí nad Labem i příklad znovuobjeveného respektu k mozaikové tvorbě a ocenění její mimořádné estetické hodnoty. Majitel nově zřizovaného obchodu v prodejní budově v Revoluční ulici po odstranění regálů svého předchůdce objevil na stěně desítky let zakrytou velkoplošnou skleněnou mozaiku z roku 1985 od akademické malířky Elišky Rožátové, autorky známé mozaiky z nedávno zdemolovaného hotelu Praha. Působivé dílo o ploše 2 × 6 metrů (obr. 5) se rozhodl zakomponovat do nového interiéru obchodu jako jeho exkluzivní doplněk.

Martin KRSEK

Unikátní mozaiky akademické malířky Elišky Rožátové v Muzeu skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou získalo v roce 2005 do své sbírky darem od Železnobrodského skla, a. s., unikátní skleněnou mozaiku. Její autorkou je Eliška Rožátová a v roce 1969 ji realizovalo Železnobrodské sklo, n. p. Abstraktní mozaika s kruhovou symbolikou slunce v oranžovočervené barevnosti doprovázené šedými akcenty je stvořena z mačkaného, v hmotě probarveného transparentního skla a pomocí polyvinylbutanové fólie přitavena na desky z plochého bezbarvého skla. Její umístění do prostoru vestibulu muzea realizovala firma Hlaváček – architekti, s. r. o.

Akademická malířka Eliška Rožátová je rovněž autorkou rozměrné mozaiky pro architekturu z roku 1982, která byla původně umístěna v kostele Povýšení svatého Kříže v Praze na Žižkově. V roce 2012 ji výtvarnice věnovala jabloneckému muzeu. Z původní rozměrné mozaiky vytvořila přímo pro prostor vestibulu muzea nové dílo o rozměrech 198 × 296 cm. Motivem mozaiky v zelenomodré barevnosti je geometrická kompozice imaginární krajiny. Mozaika z mačkaného probarveného transparentního skla je pomocí polyvinylbutanové fólie přitavena na hliníkové desky. Součástí mozaiky jsou horizontální, diagonální a vertikální pásy tvořené z opaxitu (speciálního kaleného plochého skla) efektně doplněné mosaznými pruty. Nově vzniklá mozaika je tvořena ze tří horizontálně nad sebou umístěných panelů zasazených v hliníkovém rámu. Restaurování a umístění mozaiky ve vestibulu muzea provedli v roce 2013 restaurátoři Magdalena Kracík Štorkánová a Petr Hampl.

Akademická malířka Eliška Rožátová ve spolupráci se sklářskými technologiemi, mozaikáři a architekty umožnila původní technologii stavební mozaiky důstojnou